

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן

גליון 72

יו"ל ע"ו התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ץ

נושאי השיעור: א) מעשה מופלא המובא בגמ' ביצה - דיוק נפלא ברש"י וביאור הבן יהודע - החילוק בין פירושו של הבן יהודע לפירושו של מהריק"ש - קושיות עצומות ממרן שליט"א לפירוש הבן יהודע - מש"כ הרב פעלים לבאר טעם השינוי שבסוף פסוק יש קמץ קושיית מרן שליט"א - ביאור מרן ע"פ מש"כ הרד"ק - פלא נוסף בדברי הרב פעלים שאין נכון מש"כ בשם היכין ובוועז ששם נמצא הפוך.

ב) יום פטירת רשב"י - מעלת מהרי"י סעיד ומציאת פירושו לבר יוחאי - ביאורו למילים תעלומה ואין קורא לה - ביאור מהרי"ץ - חיזוק דברי מהרי"ץ ממרן שליט"א - ביאור המילים נמת עין לא תשורך מש"כ מהרי"ץ ומש"כ מהרי"י סעיד.

בסוכה דף ל"ח ע"ב ס"ל אפילו בפסוקים של כתובים אין לומר חצי פסוק. ואע"ג דהגאון מג"א ז"ל ס' תכ"ב הביא מן הכלבו דאין קפידה בזה בכתובים. י"ל דרש"י ז"ל אזיל בשיטת התוספות. ועוד אפילו להכלבו ודאי ר"א היה מחמיר על עצמו להזהר בכך גם בפסוקי כתובים. ואח"ז בא לידי שיטה מן מהריק"ש ז"ל על ביצה וראיתי שכתב קרוב לזה, יעו"ש. עכ"ל.

ולאחר החיפוש מצאתי את דברי המהריק"ש בספרו 'תולדות יעקב' ושם כתב שכיון שהזכיר את הפסוק, הזכיר את כולו, גם את המילים "ואל תעצבו". אבל הוא לא הזכיר הטעם שאסור לומר חצי פסוק, משום כל פסוקא וכו'.

קושיות עצומות ממרן שליט"א על דברי הבן יהודע

ויש להקשות כמה קושיות על דברי הבן יהודע: א) הרי כל הש"ס מלא בחצאי פסוקים, ואיך שייך לומר שאסור לומר חצי פסוק, ובהכרח שבדרך לימוד מותר. ב) הרי גם ר"א עצמו לא אמר את כל הפסוק, שהשמיט את תחילת הפסוק "ויאמר להם לכו אכלו וגו'". שדילג על המילים "ויאמר להם". ולפי דברי המהריק"ש לא קשה, שכוונתו מאיפה שהתחיל, המשיך עד סופו של הפסוק. אבל לדברי הבן יהודע, שאסור לומר חלק מפסוק, אלא צ"ל פסוק שלם, א"כ ר"א צ"ל גם את המילים "ויאמר להם". ג) ישנו עוד דבר והוא דיקדוק קטן בדברי רש"י. אם כוונת רש"י לדברי הבן יהודע שכל פסוקא דלא פסקיה משה וכו', אז היה צריך רש"י לכתוב, פסוק הוא בספר עזרא, ומדוע כתב את המילה "מקרא", הרי הכלל הוא כל "פסוק" שלא פסקו משה וכו'. ומזה שרש"י לא הזכיר את לשון חז"ל, לא משמע כך. ד) עוד דבר יש להקשות הרי בפסוק "כי קדוש היום לאדונונו" יש אתנח, ובמילים "אל תעצבו" יש זקף, והרי הבן איש חי (הבן יהודע) עצמו כתב בספרו רב פעלים, שכשיש אתנח זה נחשב פסוק ואין איסור לומר עד האתנח.

דברי הרב פעלים לבאר הטעם שבסוף פסוק מסיימים בקמץ

ברב פעלים (ח"א שאלה יא) [הבאנו דבריו בשבוע שעבר] כתוב בזה"ל, ואחר החיפוש ראיתי להגאון חתם סופר שהביא מספר מגן גיבורים שנזכר בו חידוש מספר יכין ובוועז, דהיכא דאיכא אתנח או זקף קטון פסקינן ואין קפידה בזה, עיין שם. וכו' מיהו נ"ל בס"ד דלא סמכינן על טעם יכין ובוועז לומר חצי פסוק אלא רק בהיכא דאיכא אתנחתא, אבל במקום שיש זקף קטון לא פסקינן, והיינו משום דאתנח מציינו משפטו דומה ממש לסוף פסוק וכמו שכתבתי במק"א בענין ניקוד המילה לנקדה פעם בסגול ופעם בקמץ כמו אבן, אלף בסגול. אבן, אלף בקמץ. גפן, גימל בסגול. גפן, גימל בקמץ. עבד, עין בסגול. עבד, עין בקמץ. בטן, בית בסגול. בטן, בית בקמץ, וכיוצא בזה טובא, שאם היא בסוף פסוק ממש וכן אם היא בטעם אתנח יהיה ניקוד שלה בקמץ לפי בלשון. נמצא תיבה שיש בה אתנח עם תיבה שהיא סוף פסוק ממש, דמשפט אחד להם לענין זה, מה שאין כן בזקף קטון ליתיה

א.

מעשה מעניין ועמוק המובא בגמ' ביצה טו:

בגמ' בביצה דף טו: כתוב כך, תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יום טוב, יצתה כת ראשונה, אמר הללו בעלי פטסין [ומפרש רש"י חביות גדולות הכינו להם לפיכך מהרו לצאת]. כת שניה, אמר הללו בעלי חביות. כת שלישית, אמר הללו בעלי כדן. כת רביעית, אמר הללו בעלי גינין. כת חמישית, אמר הללו בעלי כוסות. התחילו כת שלישית לצאת, אמר הללו בעלי מארה. דהיינו יש להם מארה בנכסים שלהם. נתן עיניו בתלמידים, התחילו פניהם משתנין, אמר להם בני לא לכם אני אומר, אלא להללו שיצאו שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, בשעת פטירתו אמר להם, לכו אכלו משמנים, ושתו ממתקים, ושלחו מנות לאין נכון לו, כי קדוש היום לאדונונו ואל תעצבו, כי חדות ה' היא מעוזכם, ע"כ. גמרא זו ידועה, אבל עד כמה שהיא ידועה, יש הרבה להתעמק ולהבין פירושה וכוונתה. ונעמוד רק על נקודה קטנה בקשר לנושא שאנו מדברים עליו בשיעורים האחרונים.

דיוק נפלא בעומק דברי רש"י

ישנו דיוק נפלא ברש"י. וז"ל רש"י, אכלו משמנים, מקרא הוא בספר עזרא עד כי חדות ה' היא מעוזכם, עכ"ל. [למעשה זה פסוק בספר נחמיה שהרי בגמ' בב"ב כתוב שנחמיה לא נקרא שמו על ספרו והוא בתוך ספר עזרא והיום בדפוסים חילקום לשני ספרים]. כשקוראים את הרש"י בדרך כלל ממשיכים הלאה, ולא נראה שיש בדבריו איזה קושיא.

אבל הבן יהודע שואל מה רש"י רוצה בזה שאומר שהפסוק מסתיים ' עד כי חדות ה' היא מעוזכם'. וכן מהריק"ש - תלמיד הרדב"ז - מקשה קושיא זו. ובצל"ח ג"כ הקשה, "מה בישר לנו רש"י בדבריו".

דברי הבן יהודע מה שכתב לבאר דברי רש"י

ומה שכתב המהריק"ש באופן שונה

[והצל"ח מתרץ תירוץ ע"ד הפילפול, יעו"ש]. וז"ל הבן יהודע יש לדקדק למה הוצרך לומר עד כי חדות וכו'. ודי לציין שהוא פסוק בספר עזרא שלא נחשוב דאלה הדברים הם לשון מליצה מר"א עצמו, וכיון שציין על ספר עזרא נדע סיומו של פסוק מה הוא. ונ"ל בס"ד כי רש"י נרגש על מה שכתוב "ואל תעצבו", אין זה שייכות כאן, כי בשלמא עזרא ע"ה אמר להם כן, בשביל שראה אותם בוכין ונעצבין [שם כתוב, שעזרא קרא בספר תורה בראש השנה, ועם ישראל ראו שלא קיימו את מה שכתוב בתורה ונהיו עצובים, אז הרגיע אותם עזרא וא"ל אל תעצבו וכו'], אך כאן לא היו עצבין כדי שיאמר להם כן, לכך פירש רש"י, כי המקרא הוא עד כי חדות ה' היא מעוזכם, ולכן אע"פ דסיום דאל תעצבו לא שייך בה, הוכרח לאומרו כדי שלא יאמר חצי פסוק, כי התוספות

להאי כללא, דאינו שווה עמהם בזה, ולכן לא סמכין לענין פיסוק הפסוקים בהיכא דאיכא זקף קטן, ורק בהיכא דאיכא אתנח חשבינן ליה פסקיה משה רבנו ע"ה, עכ"ל.

קושיית מרן שליט"א על הטעם שכתב שהוא ליפוי הלשון
ובסוף דבריו יש עוד קושי, שכתב שהניקוד של המילה ארץ בקמץ בסוף פסוק הוא ליפוי הלשון, ולא מובן מדוע יותר יפה להגיד ארץ בקמץ, מלהגיד ארץ בסגול, ולכאורה הטעם שבסוף פסוק אומרים בקמץ, הוא להראות על סיום, וכמו שנבאר בס"ד. אבל יש עוד להקשות, בפרשת אחרי מות כתוב כמה פעמים לא תגלה בצירי וכמה פעמים כתוב לא תגלה בפתח - ואיפה שיש אתנח אומרים בצירי וכי שם גם נאמר, שיותר יפה לומר בצירי, מבפתח. ולא מסתבר.

הסבר נפלא ממרן שליט"א לטעם השינוי שבסוף פסוק יש קמץ
וחושבני שהסיבה היא, מפני שקמץ הוא תנועה גדולה. שהרי קמץ הוא יותר גבוה, עליון, ולכן בסוף פסוק אומרים ארץ בקמץ שהוא יותר גדול, להראות על סיום הפסוק. הרד"ק בספר המכלול כתב שיש חמש תנועות גדולות - א) קמץ ב) צירי ג) חולם ד) שורק ה) חיריק, וכתב שיש לתנועות הגדולות הללו 'בנות' דהיינו תנועות קטנות ושפלות מה'אימות', והם - פתח, שהיא קטנה מהקמץ, וסגול, שהיא קטנה מהצירי. ויעו"ש עוד באריכות. ולפ"ד חושבני שמוכן היטב, שבסוף פסוק יש תנועה גדולה, שהרי כשרוצים לסיים משהו, כופלים את מילות הסיום, וא"כ גם כאן, כשרוצים לסיים הפסוק, מסיימים בתנועה גדולה, להאריך. להראות על סיום.

עוד פלא עצום בדברי הרב פעלים

ומצאתי עוד פלא עצום בדבריו, שכתב, ספר יכין ובעז מצוי אצלנו, וכתוב שם שכשיש אתנח או זקף זה כחצי פסוק, ובסוף דבריו כתב לחלוק על היכין ובעז, שדוקא כשיש אתנח, ולא כשיש זקף קטן.

ועתה נראה מה כתוב בספר יכין ובעז. שם הנידון לענין אמירת ה' אלוקים אמת' שהרי ק"ש היא כנגד רמ"ח אברים שבאדם, ויש רק רמ"ח תיבות, וצריך להשלים עוד שלוש תיבות, ומקובל לחזור על המילים ה' אלוקים אמת' וזהו ע"פ הזהר הקדוש. ובספר יכין ובעז דן בזה שהרי המילה 'אמת' היא לא פסוק, ואין זה יכול להשלים. וכתב שצריך לחזור על המילים "אני ה' אלוקים", שכן יש שלוש תיבות מהפסוק. [אגב, בבית יוסף כתב שיש שאומרים לחזור מ"אני ה' אלוקים", וכתב שגער ע"ז גדולי הדור]. וכתב עוד שיש מי שאמר שצריך לחזור מתחילת הפסוק, שהרי כל פסוקא דלא פסקיה משה אנו לא פסקינן, ובפרט שבכלל מאתים מנה, ואין חסרון לומר יותר מילים, א"כ אדרבה יותר טוב לחזור מתחילת הפסוק, ולא לפסוק את הפסוק. וכתב שכן נהגו כמה גדולים, שהתחילו מ'להיות לכם לאלוקים אני ה' אלוקים". ודבריו תמוהים הרי אמר שצריך לחזור מתחילת הפסוק, והפסוק לא מתחיל ב'להיות לכם וגו'". ובנו של היכין ובעז הקשה קושיא זו, וכתב שקושיא זו עמדה בפניו כהר גבוה, וכי איני יודע שתחילת הפסוק הוא "אני ה' אלוקים אשר וגו'", וכתב שבנו אמר תירוץ, שכיון שבמילת מצרים יש זקף קטן, ופיסוק טעמים הוא הלכה למשה מסיני, א"כ אין בעיה, ונחשב שהפסוק מתחיל מהמילים "להיות לכם וגו'", וכתב שדבריו נכונים וטובים, יעו"ש. ויש להקשות על הרב פעלים, הרי ביכין ובעז לא הזכיר כלום לענין אתנח, ואין לומר ק", שאם זקף קטן נחשב כפסוק, ק"ו אתנח. כיון שא"כ, היו צריכים לחזור מהמילים אני ה' אלוקים, שבמילה "אלוקים", שקודמת למילה "אני" יש אתנח, וא"כ נמצא בדיוק הפוך שדוקא זקף קטן פוסק, ואתנח לא פוסק. בעז"ה נרחיב על כך יותר בשיעורים הקרובים במוצש"ק.

ב.

יום פטירת רשב"י

ישנו נידון בספרים מתי היה פטירת רשב"י, ולא ידוע מקור ברור לכך שהיה ב"ג בעומר אבל בס"ד מצאתי בספר חמדת ימים שכתב מפורש שמובא בספרי הקדמונים שביום ל"ג בעומר נפטר רשב"י ובשורת עולת יצחק ח"ג כתבתי על זה באריכות.

מעלת מהר"י סעיד ומציאת פירושו לפיוט בר יוחאי
מצאו כתב יד, פירוש לפיוט "בר יוחאי", לאחד מגדולי חכמי תימן - ר' יוסף ברבי סעיד. מלפני 150 שנה בערך. והאבן ספיר - ר' יעקב ספיר, ששלחו אותו מירושלים מטעם הבד"ץ לארץ תימן, הוא כתב בספרו "אבן ספיר" (פרק כב) על ר' יוסף ברבי סעיד (מחבר הפירוש לפיוט בר יוחאי) בזה"ל - מלא תורה יראה וחקמה ורוח דעת, בקי במקרא ובאוריו עד להפליא, בקי בתלמוד ברמב"ם ועד אחרונים, כאחד המורים הגדולים בארצותינו, וידיו רב לו בחכמת הקבלה בשינון גדול. הזהר וכתבי האר"י למודים על לשונו בעליל, כל עלה ועמוד, וכוח זכרונו רב מאד, וחובר חיבורים בקבלה, ויד לו גם בסגולות ורפואות. ויצא שמו בכל הארץ, וגדול הוא גם בעיני השרים ועבדי המלך. ועם כל אלה, גדלה ענוותנותו ואהבת בני אדם, עם פנים שוחקות והוא כבן ארבעים שנה, עכ"ל. ובס"ד רק בזמנינו התגלה פירושו לפיוט בר יוחאי, ועד היום לא נגלה לנו שום פירוש ממנו, ובעז"ה נקווה שימצאו עוד חיבורים ממנו.

ביאור מהר"י סעיד על המילים 'תעלומה ואין קורא לה'
וברצוני לומר הערה אחת על פירושו. בפיוט בר יוחאי אנו אומרים "בר יוחאי אור מפלא רום מעלה יראת מלהביט כי רב לה תעלומה ואין קורא לה נמת עין לא תשודך" ומפרש מהר"י סעיד בזה"ל תעלומה ואין קורא לה. דע ידי ואהובי, אתה המעיין בנחת, כי הכתר נקרא תעלומה על שם התעלמותו והעלמת אורו, וכו' יעו"ש. ישנם הרי עשר ספירות כח"ב הג"ת נה"ם [כתר, חכמה, בינה, חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות] וכתר היא הספירה הכי מעולה, ומפרש מהר"י סעיד כך - כתר נקרא תעלומה שהרי הכי קשה להשיג אותו, וממשך לפרש בזה"ל - ונקרא אין על שם שהמציא יש מאין, ומפני היותה נסתרת מכל הנבראים נקראת אין. והסוד, והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה וכו', והבן זה כי אין לי פנאי להאריך. ובאמת שזה היסוד עמוק עמוק מי ימצאנו, אבל מסרתי לך ראשי פרקים שעליהם יעמוד הבנין, וצריך החזן לגרוס - תעלומה ואין, ומפסיק מעט, ואחר כך אומר קורא לה (בקמץ תחת ר"ש של קורא) כלומר שהכתר נקרא בכינוי תעלומה ובכינוי אין, והמפסיק אחר תעלומה, ואחר כך אומר ואין קורא לה, באמת שהוא טועה טעות גדולה, ואין לו דעת ולא תבונה, וכאילו בשכל האנושי הוא קורא. ועוד מפרש את המשך הפיוט בזה"ל - נמת עין לא תשודך. זה התנומה הוא כינוי על העלמת אורו ועצמותו, האור הבהיר והצפון מעיני כל הנבראים כי הוא חי וקיים, וכו' עכ"ל.

הסבר מהר"י דלא כמהר"י סעיד וחיזוק דברי מהר"י
אנחנו רגילים לנגן את פיוט בר יוחאי "תעלומה, ואין קורא לה" ומהר"י סעיד אומר שזה טעות גדולה, וצריך לנגן "תעלומה ואין, קורא לה". שספירת הכתר נקראת גם תעלומה וגם אין. חושבני שאם הוא היה רואה מה שהמהר"י כתב, הוא היה משנה את דעתו, מהר"י מסביר הפוך מדבריו, וז"ל מהר"י - תעלומה, הה"א רפה, וכו' שיעור הפיוט כי רב לה תעלומה ע"כ, דהיינו, המילה תעלומה מתחברת עם תחילת המזמור, וביאור הפיוט כך, יראת מלהביט, כי רב לה תעלומה. ואין קורא לה. דהיינו ספירת הכתר רב בה תעלומה, וקוראים לה אין, ואנחנו מפסיקים במילה "לה" בשביל החרוז לסיים כל משפט ב"לה".

ביאור הפיוט "נמת עין לא תשודך"

עוד דבר הוא מסביר, ש"נמת" זה התנומה. אבל מהר"י מפרש בזה"ל, נמת, הטעם בנו"ן, לשון נהום. כמו נהומת. ואם יהיה מלרע יהיה, ע"כ, וחושבני שהמהר"י צודק בפירושו, שלא מצינו בשום מקום שקוראים לכתר תעלומה, ומצינו רק שנקראת הכתר אין, ולא תעלומה. וצריך להסביר דברי מהר"י לענין הפירוש "נמת", שהוא לשון אמירה, דהיינו נהום. מה שייך אמירה. ונראה לומר שהרי מובא מאמר בזהר הקדוש, שמשא אמר "הראני נא את כבודך" והקב"ה אמר לו "לא תוכל לראות את פני". ורשב"י הוא נשמת משה רבינו ע"ה, וא"כ הביאור כך, נמת, דהיינו (רשב"י) רצית לראות את כבוד הקב"ה. והתשובה היא, שעין לא תשודך, דהיינו לא תוכל לראות את פני. [וזה הערה היחידה שיש לי על פירושו אבל הפירוש כולו ממש מצוי]. וה' ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו.

העלון מוקדש להצלחת הדסה בת שי שתזכה לזיווג הגון במהרה

העלון מוקדש להצלחת יהודה בן אלחנן רפאל צבי בן רחמים שיזכו להתעלות בתורה וירא"ש